

گفت‌وگو

لازمه بر خور داری از زندگی سالم جلوگیری از بروز مشکلات روانی و تقویت توانایی های فردی است. در این میان شناخت نیازهای کودکان و نوجوانان در سنین مختلف و فراهم ساختن امکانات لازم برای پاسخگویی به آن‌ها، از مانع بروز مشکلات روانی در کودکی و بزرگسالی می‌شود. استفاده از ادبیات کودکان و نوجوانان یکی از راه‌های درمانی مشهور است. می‌توان به کمک این شیوه درمانی به شناخت فرد از خود

تأثیر ادبیات و کتاب بر رشد کودکان و نوجوانان چیست ؟ ادبیات یعنی مجموعه جذابی از نمایش، داستان، شعر و... برای کودکان خواندنی است. به همین خاطر می‌تواند برای آن‌ها جذاب باشد تا به خوبی با آن ارتباط برقرار کنند و از آن لذت ببرند. ادبیات نه‌تنها بسیاری مسائل را به کودکان آموزش می‌دهد، بلکه امکان سفر آن‌ها را به دنیای ناشناخته‌ها فراهم می‌کند. بنابراین در سایه ظرفیت‌های ادبیات، کودکان می‌توانند تخیلات خود را بازسازی کنند و با شکل‌دهی رویاهای خود، با آن زندگی کنند. کتاب باید بتواند برای کودک و نوجوان امکان همانندسازی را فراهم سازد تا به شناخت ارزش‌ها، درک درست، آرامش و امید دست یابد.

• اثرگذاری روانی ادبیات و کتاب به چه عواملی بستگی دارد؟

شناخت نیازهای کودکان و نوجوانان شرط اولیه اثرگذاری است؛ چراکه کتاب نقش عمده‌ای در پاسخگویی به نیازها و رفع مشکلات آنان دارد. کودکان دارای نیازهای متعدد اجتماعی، مذهبی، عاطفی، ارتباط با طبیعت، دانستن و ارضای حس کنجکاوی و شناخت استعدادها و توانایی‌ها هستند. آن‌ها با خواندن کتاب‌های مناسب وجوه مشترکی بین احساسات، توانمندی‌ها یا مشکلات خودو شخصیت‌های داستان می‌یابند. در چنین شرایطی، با کسب شناخت بهتر نسبت به آن حالات، زمینه گفت‌وگو آسان‌تر شده و در صورت بروز مشکل بهتر می‌توانند برای حل آن چاره‌جویی کنند.

• به‌طور خاص، مطالعه داستان چه تأثیر روانی بر کودکان می‌گذارد؟

تعامل با شخصیت یا شخصیت‌های داستان به شناخت کودک از خودش کمک می‌کند. بعضاً کودکان با خواندن داستان‌ها به برخی ویژگی‌های خاص شخصیتی خود مانند خجالتی‌بودن، کم حرفی یا پرحرفی پی می‌برند. حتی گاهی داستان این امکان را فراهم می‌آورد که کودک با درک مناسب‌تر از پیچیدگی رفتار و فکر افراد، ارتباط این رفتارها را با ویژگی‌های شخصیتی کسب کند و در نهایت این موضوع در سلامت فکری کودکان مؤثر خواهد بود.

• آیا پژوهش‌هایی وجود دارد که بر تأثیر ابعاد جسمی و روانی کتاب بر کودکان صحه بگذارد؟

در رابطه با اثرات مطالعه داستان و سایر کتاب‌ها بر کودکان، تعدادی از پژوهشگران و صاحبزنان تحقیقاتی داشته و

شهبلا انتظاری که از دهه ۸۰ تاکنون با انتشارات علمی و فرهنگی همکاری دارد در گفت‌وگو با «آتی‌نو» می‌گوید: «این مناسبت در کشور ما مصادف با ۱۸ تیرماه، درگذشت مهدی آذریزدی، نویسنده و بازنویس شاخص ادبیات کودک کشورمان است. با این حال از سوی دیگر فرصتی فراهم آورده که فعالیت‌های فرهنگی ازجمله نشست‌ها و مراسم رونمایی از کتاب درخصوص اهمیت ادبیات کودک و نوجوان در سراسر کشور برگزار شود. جا دارد بیش از این به انسان‌های فردای مملکت توجه شود.»

لذت، اصل ادبیات است

انتظاری در پاسخ به اینکه یک نویسنده حوزه کودک و نوجوان باید در تألیفات خود چه مواردی را مدنظر قرار دهد تا کتابش خواندنی و جذاب باشد، می‌گوید: «اصل ادبیات «لذت» است. مطالب کتاب‌ها باید لذت‌بخش و سرگرم‌کننده باشند که مخاطب به خواندن آن‌ها ترغیب شود.» این ویراستار کتاب کودک و نوجوان با بیان اینکه نسل امروز، آگاه و پر از اطلاعات برگرفته از فضای مجازی است، بر پرهیز نویسندگان از طرح مطالب پیش‌افتاده تأکید می‌کند: «نسل زد و آلفا بسیار فراتر از ما هستند. روزبه‌روز شکاف بین نسلی در حال کاهش است و می‌طلبید که نویسندگان موضوعات به‌روز و نورا برگزینند.» او به تأثیر مطالعات نویسنده در خلق آثار متناسب با

به مناسبت روز ملی ادبیات کودک و نوجوان

نقش مطالعه در رشد نسل آینده

و توانمندی‌ها درونی به‌منظور پاسخگویی به نیازهای گوناگون او بهره‌جست. موضوعی که مهدی لشگری، مدرس دانشگاه و روانشناس بالینی به مناسبت روز ملی ادبیات کودک و نوجوان در گفت‌وگو با «آتی‌نو» به آن می‌پردازد. او می‌گوید: «شناخت نیازها و آگاهی از کتاب‌های مناسب پاسخ‌دهنده به نیازها در رشد متعادل و مناسب کودکان و نوجوانان مؤثر واقع می‌شوند.» در ادامه گفت‌وگو با این مدرس دانشگاه را می‌خوانید.

به نتایج جالب‌توجهی دست پیدا کرده‌اند. «هیز» و «آمر» پژوهشی روی ۲۷ دانش‌آموز در بازه سنی بین ۷ تا ۱۶ سال که داستانی با موضوع مقابله بر مشکل را مطالعه کردند انجام دادند. نتایج پژوهش فوق نشان داد که این دانش‌آموزان پس از مطالعه، بهتر توانستند بیماری دیابت خود را کنترل کنند. «مازلو» می‌گوید منشأ رفتارهای آدمی چند گانه و به نوعی ناشی از مجموعه نیازها و محرک‌های بیرونی است. مثلاً اطلاعات و تجربه‌هایی که باید به افراد منتقل شود ازجمله این محرک‌ها هستند. بنابراین مطالعه داستان‌های مناسب موجب انتقال اطلاعات و تجربه‌ها به‌طور غیر مستقیم می‌شود. داستان با شناختی که در فرد، نسبت به شخصیت خود و دیگران شکل می‌دهد، بینش، ارزش‌ها و رفتارهای او را متحول می‌سازد. به نیازهای فیزیولوژیک، احساس امنیت، عشق و محبت، احترام و عزت نفس و خودشکوفایی مطرح‌شده توسط مازلو نیز می‌توان با اطلاعات به‌دست‌آمده از طریق داستان‌ها و دیگر کتاب‌های کودکان، پاسخ داد.

• انواع نیازهای کودکان و نوجوانان کدام‌اند؟

نیاز عاطفی در کودکان بسیار محسوس و آشکار است. استفاده از کتاب‌های با رنگ‌بوی عاطفی می‌تواند در ارضای این نیاز و چشاندن طعم محبت و بخشیدن به آن‌ها مؤثر باشد. کتاب‌هایی که رابطه نزدیک حیوان و انسان و انسان‌ها را نسبت به هم نشان می‌دهند، در این زمینه قابل توجه هستند.

لزوم برقراری ارتباط کودکان با ادبیات واقع‌گرا

رسمی کشور می‌گوید: «در تقویم تمام نقاط دنیا روزی را به ادبیات کودک و نوجوان اختصاص داده‌اند که نشان‌دهنده توجه متولیان امر به مسئله کودکان و نوجوانان است. اگرچه در تقویم کشور ما نیز این روز تعیین شده، اما اعتقاد بر این است که موضوع کودکان باید همیشگی باشد نه اینکه به یک روز و هفته خاص خلاصه شود.»

روحیات کودکان و نوجوانان اشاره می‌کند و می‌افزاید: «اگر پدیدآورنده در دنیای خود سیر کند، مسلماً اثر او با دنیای کودکان فاصله دارد و قادر نیست با کودکان ارتباط بگیرد. نویسنده ضمن مطالعات گسترده درخصوص مسائل روانشناختی، جامعه‌شناختی، همچنین فناوری و علوم روز دنیا، باید نسبت به شناسایی و درک خواسته‌ها، علائق و سلایق کودکان نیز حساس و دقیق باشد.»

خطوط قرمز و چالش مؤلفان

انتظاری چالش‌های متعددی پیش‌روی نویسندگان کشور می‌بیند و در مرور آن‌ها توضیح می‌دهد: «هر کشوری قوانین و خط قرمزهای خاص خودش را دارد و این محدودیت‌ها نویسندگان را با چالش‌های بی‌شماری مواجه می‌سازد. بعضاً این خطوط و موانع باعث می‌شود نویسند آن‌گونه که باید و شاید نتواند واقعیات را به کودکان و نوجوانان منتقل کند.» او با اشاره به ضعف کودکان در نوشتن متن ساده‌ای به زبان فارسی می‌گوید: «در حال حاضر می‌بینیم که کودکان ما متأسفانه چنان که ضرورت دارد، ادبیات نمی‌خوانند و با آن رابطه خوبی ندارند. برخی حتی از نوشتن یک انشا و یا متن بدون غلط املایی عاجز هستند.» انتظاری تأثیر فضای مجازی بر ادبیات فارسی را کم نمی‌داند: «در شرایط کنونی که در فضای مجازی هرکس ساز خود را می‌نوازد و مدام زبان‌های جدیدی در این دنیای نوآورانه اختراع می‌شود، باید بی‌اعتمادی کودکان به تألیفات و ترجمه‌های داخلی را تهدید جدی بدانیم و نسبت به آن بی‌تفاوت نباشیم.»

جامعه

یادداشت

کودک کتابخوان،

شهر وند مسئولیت‌پذیر

زهرا محسنی فرد

دیربخش کودک (پرنده آبی) انتشارات علمی فرهنگی

در خصوص تأثیر بعد اجتماعی و رفتاری کتاب باید گفت که این مهم همانند خیلی چیزها، یکی از مسائل مغفول‌مانده این سال‌هاست. حوزه کتاب کودک شاید همچون بسیاری حوزه‌های دیگر مقداری روانشناسی‌زده و تقلیل‌گرایانه به سمت فردیت پیش رفته است. به‌گونه‌ای که ما همواره به این اندیشیدیم که کودک به لحاظ فردی و مؤلفه‌های رفتاری و روانشناختی چه نیازی به کتاب دارد و یا کتاب چه رشدی می‌تواند در او ایجاد کند. اگرچه این موضوع بسیار حائز اهمیت است، اما از سوی دیگر ضرورت دارد به این موضوع نیز فکر کنیم که جامعه چقدر نیازمند داشتن شهروندان و کودکان کتابخوان است، یا اینکه کتابخوانی به‌عنوان یک ارزش اجتماعی چگونه می‌تواند در جامعه ورود و نقش‌آفرینی کند.

اگر درصدد آن هستیم که مخاطبان خود را به خواندن کتاب برای کودک قانع و ترغیب کنیم، باید توجه داشته باشیم که تحقق این مهم در سطح و بستر جامعه نیازمند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های کلان است تا جامعه را به سمت کتابخوانی سوق دهد. مسئولان و نهادهای برنامه‌ریز باید به‌طور دقیق خواست‌های جامعه را بسنجند که در این فرایند به چه ارزش‌هایی برای انسجام اجتماعی، توسعه‌یابیدار و تداوم ارزش‌ها و هنجارهای سازنده نیاز داریم. این مهم برای این است که در ادامه مسیر بتوان دستاوردهای فوق‌را وارد ادبیات کودک کرد و به زبانی تأثیرگذار و فرهنگساز در این خصوص به گفت‌وگو پرداخت.

خواندن کتاب به‌شکل مستمر می‌تواند تغییرات اجتماعی گسترده‌ای ایجاد کند و اثرات ویژه اجتماعی و سیاسی را رقم بزند. کودکانی که به اندازه کافی از طریق کتاب کودک در فرم استاندارد و صحیح آن با ارزش‌هایی مانند احترام به محیط‌زیست خو گرفته باشند، می‌توانند این ارزش را در رفتار خود متبلور کنند و در قامت شهروندان متفاوتی در جامعه حضور یابند. بچه‌هایی که در فضای ادبیات و توسط زبان و زاویه دید مؤثر با مفاهیمی مانند ضدت با نژادپرستی، تبعیض نژادی و عدم افراطی‌گری مواجه شوند در آینده شهروندان متامل‌تر، متفکرتر، تأثیرگذارتر و مسئولیت‌پذیرتری خواهند بود. در واقع «خواندن» به واسطه توانمندی‌هایی که در سطح خرد برای فرد ایجاد می‌کند، تأثیرات گسترده‌ای در سطح کلان به بار می‌آورد.

بسیاری از کتاب‌ها به‌صورت خودآگاه و ناخودآگاه به تأمین امنیت روان، سلامت و رشد کودک کمک می‌کنند. به‌طور مثال بخشی از افسانه‌ها و اسطوره‌های قدیمی ما می‌توانند ترس‌های موجود در ناخودآگاه کودک و یا آشوب‌های ذهنی او را آرام کنند و به آن‌ها پاسخ درست دهند.

علاوه بر آن، با بالاتر رفتن سن کودک، کتاب یکی از ارزنده‌ترین و مؤثرترین ابزارها برای رشد در ساحت‌های مختلف خواهد بود. کتاب می‌تواند به رشد دایره لغات کودک کمک کند و در ادامه به او یاری می‌رساند که چگونه از احساسات خود بگوید و بیشتر گفت‌وگو کند. تمام این‌ موارد در طول زمان تأثیر ویژه‌ای بر سلامت روان کودک دارد. البته این بدان معنا نیست که کتاب می‌تواند یک مسئله روانی را حتی یک نیاز روانشناختی را به‌تنهایی پاسخ دهد، بلکه در کنار مجموعه‌ای از رفتارها مانند فضا و محیط سالم، بازی و دیگر موارد از کتاب نیز می‌توان به عنوان یکی از عوامل مؤثر در سلامت روان کودکان بهره گرفت.

